

דף שבועי

בס"ד

פרשת ניצבים-וילך, תשפ"ד, מספר 1588

על הצירוף "יום הקהל"

משה בר-אשר

לתרגומי המקרא. בדקתי את פירושיהם של חמישה מהתרגומים לארמית – אונקלוס, התרגום השומרוני, תרגום א"י בכ"י נאופיטי, המיוחס ליונתן והפשיטתא – וכן את הפירושים בשבעים, בוולגטה ובתפסיר רס"ג, ואסתפק בהדגמה מהתורה בשניים מהתרגומים.¹

"קהל" מתועד בתורה ב-34 מופעים. אונקלוס תרגם אותו ברוב ההופעות בשם קהל עצמו בצורתו המיודעת בארמית – קהלא. למשל, "הקהל הזה" (במ' כ:יב) – 'קהלא הדין'. גם הסומך בביטוי "יום הקהל" כלול ברוב המופעים: "יומא דקהלא". ב-3 הופעות שהשם בא כנסמך קהל- (בר' כח:ג; לה:יא; מח:ד) תרגמו אונקלוס בשם 'פנשה', כגון: "לקהל עמים" (שם מח:ד) – לְכַנְשֵׁת שְׁבֻטֵינָא. אבל במופע יחיד נקט אונקלוס תרגום ייחודי; את 'בקהלם' שבפסוק "בקהלם אל תחד כבדי" (שם מט:ו) הוא תרגם בשם פעולה: בְּאַתְכַּנְוִישִׁיהוֹן (= בהתכנסויותיהם).

בתרגום א"י שבכ"י ניאופיטי השם 'קהל' מתורגם ברוב ההופעות בשם קהלה/קהלא, כגון: הקהל (במ' י:ז; כב:ד) – קהלא/קהלה. בצורת הנסמך נקט לפעמים בהרחבת התרגום, כגון: בקהל ה' (דב' כג:ב) – בקהל כנישתא דיי. אבל בארבעה מקומות תפס את 'קהל' כשם פעולה: (א) "בקהלם אל תחד כבדי" (מט:ו) – בכנישתיהוֹן לכרכא דשכם למחרבה יתה (= בכניסתם לכרך שכם להחריב אותו). (ב-ד) 'ביום הקהל' (דב' ט:י; י:ד) – ביום כנשות קהלה (= ביום כינוס הקהל), (שם יח:טז) – ביום אתכנשות קהלה (= ביום התכנסות הקהל).

מהפרשנים החדשים בדקתי שישה. רק אחדים ראו את הדברים נכונה. אביא מה שכתב פרופ' אהרן מירסקי בפירושו לדברים (בסדרה "דעת מקרא"). במופע הראשון של 'ביום הקהל' (ט:ט) פירש את כוונת המונח "קהל":

ביום שהקהילם משה במעמד הר סיני, כמו שנאמר למעלה (ד:י): "בְּאָמַר ה' אֵלַי, הַקְהֵל לִי אֶת הָעָם וְאֶשְׁמַעְם אֶת דְּבָרֵי".

בספר דברים יש צירוף לשון מיוחד המופיע רק בו. הוא נתבקש רק בספר הזה לצורך נושא עיקרי האופייני לו. מדובר בצירוף "יום הקהל", שמופיע שלוש פעמים בפרשות עקב ושופטים: "אֲשֶׁר דָּבַר ה' עִמָּכֶם בְּהַר מְתוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקְהָל" (דב' ט:י), "אֲשֶׁר דָּבַר ה' אֵלֵיכֶם בְּהַר מְתוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקְהָל" (דב' י:ד), "כָּל אֲשֶׁר שְׁאַלְתָּ מֵעַם ה' אֶל־הַיְהוָה בְּחָרֵב בְּיוֹם הַקְהָל" (דב' יח:טז). הכוונה ליום מעמד הר סיני.

מעמד הר סיני, שתואר בספר שמות (פרקים יט–כ ובמקומות אחרים בספר), שב לתפוס מקום חשוב בספר דברים. במקום 'סיני' המקום מכונה לרוב בספר הזה בשם "חורב". הנושא הזה מוזכר בספר דברים שוב ושוב בפירוש או למזער ברמז ב-94 פסוקים, ביותר מ-20 הקשרים, לא רק בפרק ה:א–כח, שפורט בו עניין המעמד, לרבות החזרה על עשרת הדיברות (פסוקים ו–יז). קיצורם של דברים, למעמד הר סיני משקל מיוחד בספר דברים.

הצירוף "יום הקהל" דורש שתי הבהרות לפחות, והן מובאות בזה כשאלות: (א) מה היא המשמעות המדויקת של הצירוף? (ב) מה ראה ספר דברים לכנות את מעמד הר סיני בצירוף הזה?

השם 'קהל' מתועד במקרא ב-122 מופעים. ברוב היקרויותיו (118) משמעותו ברורה – 'ציבור' גדול או קטן, ואין הדבר מצריך הדגמה. יוצאים מכלל זה מופע אחד בספר יחזקאל (כ:מז) ושלושת המופעים של הסומך בצירוף 'יום הקהל'.

מחמת צמצום היריעה לא אעסוק בהופעה ביחזקאל. אשר לשם 'קהל' בשלושת המופעים של 'יום הקהל', ברור שאין לפרש שיום מעמד הר סיני מכונה 'יום הציבור'. עם זאת, יש מי שלא הבחינו בין השם 'קהל' בצירוף הנידון להופעותיו האחרות, אבל יש מי שהבחינו ביניהם. כוונתי במיוחד

* משה בר-אשר הוא פרופ' אמיריטוס של האוניברסיטה העברית, היה נשיא האקדמיה ללשון העברית בשנים תשנ"ג-תשפ"ב. העיון הזה מורחב במאמר שהתפרסם בספר סוגיות בלשון המקרא (בעריכת מ' ריז'ק), ירושלים תש"ף, עמ' 211 – 224.

עיון זה מוקדש לזכרה המבורך של רחלי בתי מנוחתה כבוד, במלאות ארבע שנים לפטירתה.

1 דברי התרגומים האחרים מובאים בעיון המורחב.

... בְּיוֹם הַקֶּהֱלָה (י:ד); "כָּל אֲשֶׁר שָׂא לָתֶּן ... בְּיוֹם הַקֶּהֱלָה" (יח:טז).

רוב השומעים את משה בספר דברים לא נכחו במעמד הר סיני. אבל ספר דברים אינו מסתפק בלשון עבר בתיאור מעמד זה. ספר שמות לא נקט את הלשונות 'הקֶהֱלָה' ו'יוֹם הַקֶּהֱלָה' כי לא נדרשו לו, ואילו ספר דברים משתמש בהם, כי הוא מכוון לא רק לעבר, אלא מכאן ואילך אל העתיד. במצווה שלפני האחרונה בתורה נאמרת שוב המילה 'הקֶהֱלָה'. בפרשת וילך (לא:י-יג). נאמר:

מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים בְּמַעַד שְׁנַת הַשְּׁמִטָה בָּחַג הַסְּכוּת. בָּבֹא כָּל יִשְׂרָאֵל לִרְאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֶל־לֵהִיד בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר, תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם (לא:י-יא). ולצורך זה נאמר: "הִקְהַלְתָּ לְאֵת הָעָם הָאֲנָשִׁים הַנִּשְׂיִים וְהַטָּף וְגַרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ" וגו' (לא:יב).

מעמד הר סיני אינו רק מאורע היסטורי, אלא מעמד שיש לשחזר אותו שחזור מצומצם אחת לשבע שנים "במקום אשר יבחר". ברור שאי אפשר לשחזר את מעמד הר סיני, שהיה מאורע חד-פעמי והדובר בו היה ה', אבל כאן משה מוסר את המצווה – שמסירת התורה וקבלתה יתמידו גם בעתיד. המקום אשר יבחר יחליף את הר סיני.

מבחינה ספרותית הקישור בין המאורע החד-פעמי להנצחתו לדורות נעשה באמצעות הפועל 'הקֶהֱלָה'. אין לנתק את הפועל הזה במצווה לדורות: "הקֶהֱלָה אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים הַנִּשְׂיִים וְהַטָּף וְגַרְךָ" מהסיפור על מעמד הר סיני בהזכרתו הראשונה בספר דברים: "יוֹם אֲשֶׁר עֲמַדְתָּ לְפָנַי ה'... בְּאָמַר ה' אֵלַי הַקֶּהֱלָה לִי אֶת הָעָם וְאֲשַׁמְעֵם אֶת דְּבָרֶיךָ" (ד:י). הפועל 'הקֶהֱלָה' בפסוק הזה מהדהד לא רק במטבע "יוֹם הַקֶּהֱלָה", אלא הוא שב לקבל משמעות במצווה שבפרשת וילך.

אכן, קה"ל בפועל ובשם מספק מילה מנחה בשיח על מתן תורה במעמד הר סיני ובמסירת התורה לדורות במקום אשר יבחר. לא מקרה הוא, שהפועל 'הקֶהֱלָה' שב ונאמר לפני הנאום שהשמיע משה בפרשת האזינו: "הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת כָּל זִקְנֵי שְׁבֵטֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם וְאֲדַבְּרָה בְּאָזְנֵיהֶם אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאֶעֱיֵדָה בָּם אֶת הַשְּׁמִיעַ וְאֶת הָאָרֶץ" (לא:כח).

הוא ציין אל נכון שאין מדובר 'ביום הציבור' כי אם 'ביום שמשה הקהיל את העם'.

ברור לי, שהתרגום מא"י ואהרן מירסקי שהבדילו בין ביאור השם 'קֶהֱלָה' ברוב היקרויותיו לאלה שבצירוף 'יום הקֶהֱלָה' הם שכיחונים לפשוטו של מקרא. כי לא הרי 'קֶהֱלָה' ברוב מופעיו שעניינו 'ציבור' כהרי 'קֶהֱלָה' בצירוף 'יום הקֶהֱלָה', המשמש שם פעולה. 'קֶהֱלָה' כשם פעולה שהוראתו 'הקֶהֱלוּת' מובע נכונה במשקלו של השם. במשקל פֻּעַל במקרא מובעים משמעים אחדים. אחד המשמעים שהמשקל מציין הוא שם פעולה ותוצאת פעולה של הבניינים קל ונפעל. כאלה הם השמות דָּבַר, הָדַר, חָמַס, מָשַׁל, נָקַם, עָמַל, שָׁכַר, שָׁלַל ועוד.

השם דָּבַר הוא שם הפעולה ותוצאת הפעולה של הפועל דָּבַר בבניין קל, שהתקיים בלשון המקרא כניקודה בעיקר בבנינו, כגון: "כָּאֲשֶׁר אָדַנִי דָּבַר" (במ' לב:כז). שימוש של השם דָּבַר כשם פעולה של הפועל דָּבַר משתקף יפה בצירוף "עֲשֵׂרֶת הַדְּבָרִים" (שמ' לד:כח; דב' ד:יג; י:ד), היינו 'עשר האמירות שה' דָּבַר'. וכאלה הם כל השמות שנתפרטו לעיל.

ברור לי ש'קֶהֱלָה' בצירוף 'יום הקֶהֱלָה' אין הוראתו 'ציבור', אלא שם פעולה של נְקַהֵל. היינו, הביטוי 'יום הקֶהֱלָה' עניינו 'יום ההתקהלות'. ואכן, הפועל משמש במקרא לציון ההתכנסות בבניין נפעל (19 מופעים), כגון: "וַיְהִי בְּהִקְהֵל הָעֵדָה" (במ' יז:ז). והפעולה הפעילה – 'איסוף הציבור' – מובעת בבניין הפעיל, כגון "וְאֵת כָּל הָעֵדָה הַקְהִילָה" (במ' א:יח).

בתיאור של מעמד הר סיני בספר שמות (פרקים יט-כ) לא נאמר שהעם נִקְהַל (מעצמו) או הוקהל (בידי משה) לקראת המעמד, אבל בספר דברים נאמר מפורשות "יוֹם אֲשֶׁר עֲמַדְתָּ לְפָנַי ה' אֶל־לֵהִיד בְּחָרֵב בְּאָמַר ה' אֵלַי, הַקְהֵל לִי אֶת הָעָם וְאֲשַׁמְעֵם אֶת דְּבָרֶיךָ" (ד:י). בשם העצם 'יום' ובפועל 'הקֶהֱלָה' שבפסוק הזה – "יום (אשר עמדת)", "הקֶהֱלָה (לי את העם)" – הוכן השימוש בצירוף "יום הקֶהֱלָה", שנזכר אחר כך שלוש פעמים בספר. כאשר דובר על יום מעמד הר סיני, המהווה נושא מרכזי בו, ראה הספר להזכיר את היום ההוא שלוש פעמים וכינהו "יום הקֶהֱלָה".

השאלה השנייה שהצגתי בראשית דבריי היא: מה ראה ספר דברים לכנות את מעמד הר סיני בצירוף "יום הקֶהֱלָה"? נשוב לפסוק "יום אֲשֶׁר עֲמַדְתָּ לְפָנַי ה' אֶל־לֵהִיד בְּחָרֵב בְּאָמַר ה' אֵלַי, הַקְהֵל לִי אֶת הָעָם וְאֲשַׁמְעֵם אֶת דְּבָרֶיךָ". כאמור, פסוק זה מכין את השימוש בצירוף "יום הקֶהֱלָה", החוזר ונשנה ומשתלש. אבל יש לתמוה שבספר שמות עניין ההיקהלות לא נזכר, ומה ראה ספר דברים לומר "יום אֲשֶׁר עֲמַדְתָּ וגו', הַקְהֵל לִי אֶת הָעָם וגו'", ומשם לקבוע את שם היום: "יום הקֶהֱלָה"?

ברוב הפעמים שספר דברים עוסק במעמד הר סיני ערב הכניסה לארץ, הוא מדבר על מאורע היסטורי בעבר, וכיוון שמדובר במעמד שהתרחש ארבעים שנה לפני ספר דברים, הדיבור עליו מובע בזמן עבר: "יום אשר עָמַדְתָּ" (ד:י); "אֲשֶׁר דָּבַר ה' אֵלַיכֶם ... בְּיוֹם הַקֶּהֱלָה" (ט:י); "אֲשֶׁר דָּבַר ה' אֵלַיכֶם

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף